

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 657.6:338.439.02

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ В ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ

Н.С. Морозюк, к.е.н., доцент, Одеський державний аграрний університет

Висвітлюється дослідження окремих питань проведення внутрішнього аудиту. Визначається сутність продовольчої безпеки регіону в системі економічної безпеки держави. Обґрунтовується складові продовольчої безпеки регіонів в системі держави.

Ключові слова: внутрішній аудит, аудиторський ризик, стан продовольчої безпеки, регіон, екологічно-економічна система, моніторинг, інфраструктура, економічне зростання.

Постановка проблеми. Проведення внутрішнього аудиту активно застосовується в розвинутих країнах починаючи вже з кінця XIX століття на середніх та великих підприємствах промисловості, будівництва та зв'язку та інших сферах діяльності, які мають складну управлінську структуру. Тому в Україні необхідність проведення внутрішнього аудиту продовольчої безпеки регіону в економічній системі держави зумовлена на великих та середніх підприємствах, установах, які мають велику кількість структурних підрозділів, складні утворення типу холдингів. Проблема не має кон'юнктурного характеру. Вона буде існувати доти, поки є держава, визначальним фактором сили і авторитету якої є підтримання відповідного рівня продовольчої безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав що дослідженням окремих питань проведення внутрішнього аудиту на підприємствах займалися видні українські вчені, такі як М. Білуха, А. Белоусов, Ф. Бутинець, Н. Дорош, Л. Кулаковська, О. Нетикша, Ю. Піча, В. Сопко, Л. Сухарева, А. Ткаченко, Б. Усач та російські – В. Бурцев, В. Івашкевіч, М. Макальська, В. Суйц, О. Шеремет та ін. Однак, деякі аспекти рішення проблеми дослідженні вченими недостатньо, наприклад, проведення якісного внутрішнього аудиту на рівні держави та регіону та визначення його ефектів в умовах сьогодення. Зокрема, фрагментарно та уривчасто представлені результати вирішення сукупності завдань щодо внутрішнього аудиту продовольчої безпеки регіону, виявлення загроз доступності продовольства в регіоні, організації інформаційно-аналітичного забезпечення продовольчої безпеки регіону й оцінювання його продовольчої безпеки. В українській господарській практиці внутрішній аудит з'явився на основі відомчої (внутрішньогосподарської) ревізії. Внутрішній аудит вчені трактують як складову процесу: зниження інформаційного ризику; прийняття ефективних управлінських рішень; внутрішнього контролю підприємства.

Напрями продовольчої політики держави та проведення аудиторських перевірок необхідно визначити стратегічно, що повинно забезпечувати ефективний розвиток агропромислового комплексу, як основу продовольчого забезпечення населення відповідно до національних норм харчування.

чужання на основі підвищення фізичної і економічної доступності продуктів харчування різних соціальних груп населення, вимагати розроблення відповідних теоретико-методологічних основ продовольчої безпеки, формування її концепції, кількісних та якісних параметрів продовольчої безпеки, організаційно-економічних і соціальних механізмів забезпечення.

Необхідність комплексного системного обґрунтування основних теоретико-методологічних підходів до формування стійкої системи продовольчої безпеки та проведення внутрішнього аудиту в умовах формування ринкового господарства зумовлюють саме ці складові, а також інституційні змін в економіці України.

Мета та завдання статі. Визначення сутності проведення внутрішнього аудиту продовольчої безпеки регіону в системі економічної безпеки держави потребує вивчення теоретичного підґрунтя. Сьогодні практично не існує усталеного визначення категорії "внутрішній аудит продовольчої безпеки", методології, яка б дозволяла використовувати об'ємні дослідження стану територій для визначення факторів, що формують показники продовольчої безпеки, врахувати вплив розвитку економіки АПК на всі галузі економіки країни та збалансованість роботи підсистем АПК. Ця ситуація вимагає розроблення інформаційних та методичних основ, фрагментів програмного забезпечення досліджень цього напрямку, спонукає на використання різноманітних методів економічного та аудиторського аналізування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація та виконання програм і процедур аудиту дасть керівництву підприємств можливість на періодичній основі об'єктивно оцінювати його потенціал. З метою проведення якісного внутрішнього аудиту продовольчої безпеки та його стану слід особливу увагу приділити дотриманню аудиторами стандартів внутрішнього аудиту. Зазначимо, що це досягається за допомогою підготовки і проробки різноманітних сценаріїв розвитку, які включають суттєві внутрішні і зовнішні фактори, які впливають на діяльність підприємства в навколишньому конкурентному середовищі. Складання SWOT-аналізу, може бути прикладом такого сценарію розвитку підприємства у ході якого виявляються сильні та

слабкі сторони підприємств, які є відповідальними за економічну безпеку регіону, можливості та загрози з боку зовнішнього середовища. Слід враховувати, що внутрішній аудит носить вибіркового характеру, йому властиві певні обмеження. Фактором, що обмежує надійність аудиту, є формування висновків, заснованих лише на професійному судженні аудитора.

Акентьєва О. Б., Хомич О. І., зазначили що при такому підході фактично неможливо дати обґрунтований висновок щодо причин виникнення невідповідностей, що вимагає більш глибокого дослідження [1, с.41-45]. На практиці це передбачає застосування комплексу методів, зокрема прийомів, які дозволяють оцінити стан об'єктів, які вивчаються з точки зору ефективності управління, яке проводиться. Слід підкреслити, що специфіка внутрішнього аудиту передбачає застосування різних методів одразу, які можуть бути зовсім різнорівневими. Головним результатом проведення внутрішнього аудиту є розробка і доведення до керівництва підприємств рекомендацій з приводу усунення виявлених в ході перевірки недоліків. Після затвердження звіту щодо результатів аудиту потрібно забезпечити проведення перевірок по виконанню рекомендацій, які він містить, і на основі виконаної роботи оцінити економічну ефективність проведеного внутрішнього аудиту.

Від проведення якісного внутрішнього аудиту на підприємствах такі у процесі дослідження виявлені ефекти як: надання об'єктивних даних щодо результатів аналізу ефективності використання ресурсів для "витратних" підрозділів підприємств; забезпечення значної економії суттєвих засобів підприємств; виявлення і попередження порушень у фінансово-господарській діяльності підприємства; виявлення ресурсів і резервів виробничого процесу за допомогою систематизованого підходу до оцінки і підвищення ефективності процесів управління ризиками та ін.

Органи державної виконавчої влади несуть відповідальність за формування і реалізацію державної політики продовольчої безпеки, забезпечення ефективної координації діяльності органів виконавчої влади щодо питань, пов'язаних з формуванням продовольчої безпеки. Тому проведення внутрішнього та зовнішнього контролю є обов'язковим для доцільної соціально - економічної політики держави та у розрізі регіонів.

Виробники сільськогосподарської продукції та продовольства забезпечують виробництво якісних і безпечних продуктів для споживачів з наданням їм повної і зрозумілої інформації про продукти та їх харчові властивості, що також доцільно регулювати показниками внутрішнього аудиту роботи підприємств.

Підприємства торгівлі харчовими продуктами забезпечують територіальну і фізичну доступність продовольства та дотримання інструкцій з

безпеки харчових продуктів.

Основними показниками забезпечення міжнародної продовольчої безпеки вважається розмір перехідних запасів зерна у світі й середній рівень виробництва зерна на душу населення. Вважається стійким продовольче положення у світі і є гарантії на випадок надзвичайних обставин (стихійні лиха, неврожаї, війни й т.п.), якщо рівень перехідних запасів зерна дорівнює 17% від усього споживання за рік (що відповідає 60 дням світового споживання зерна). Падіння запасів нижче цього рівня свідчить про критичний стан світової продовольчої безпеки, тому що при цьому починається різке зростання міжнародних цін на зерно й воно стає недоступним для багатьох слаборозвинених країн.

Інший показник стану продовольчої безпеки - це виробництво зерна в середньому на душу в динаміці, що характеризує тенденції розвитку світового продовольчого стану [5, с. 211-214].

Проблема забезпечення продовольчої безпеки є надактуальною і постійно контролюється керівництвом країни. Так, щорічно, у грудні, згідно плану, що затверджено Президентом України Рада Національної безпеки та оборони (РНБО) розглядає ці питання та питання розвитку агропромислового комплексу країни.

Метою продовольчої безпеки людини, співтовариства, країни й світу має бути забезпечення такого доступного всім продовольчого постачання, при якому досягається максимально можлива в сучасних умовах середня тривалість життя населення Землі.

Державна політика розвитку АПК та забезпечення продовольчої безпеки має розпочинатись на регіональному рівні. Підґрунтям цього є ресурсний потенціал регіону та функції місцевого самоврядування.

Методологічний підхід до здійснення ринкових перетворень в економіці країни вимагає теоретичного переосмислення концепції функціонування регіональних соціально-економічних систем, перш за все, з точки зору їх локальної відносної самостійності, а також вдосконалення механізму ефективного державного регулювання регіонального розвитку. Практичне здійснення ринкових перетворень має ґрунтуватися на розумному поєднанні ринкових і адміністративних методів управління національним господарством, сукупність яких забезпечувала б його нормальне функціонування і розвиток на всіх рівнях - від країни в цілому і до окремих її регіонів (районів).

Оскільки саме регіон складає найважливішу і у багатьох відношеннях визначає частку спільної соціально-економічної системи країни, то завдання вдосконалення системи управління продовольчою безпекою особливо актуальні для регіонального рівня. В той же час, будь-який регіон в масштабах країни є відносно відособленою і самостійною підсистемою, що має свою внутріш-

ню структуру, економіку, власні цілі і інтереси у сфері господарського розвитку. Тому при формуванні стосунків продовольчої безпеки як складової ринкових стосунків необхідно враховувати економічні інтереси як країни в цілому, так і окремих її регіонів.

Перенесення центру тяжіння забезпечення продовольчої безпеки на регіональний рівень і посилення ролі регіонів в реалізації економічної політики держави в частці забезпечення продовольчої безпеки держави абсолютно виправдане, оскільки, саме з регіонального рівня починається формування соціально-економічної ситуації, інтеграційних процесів, конкурентних переваг регіону в масштабах країни [2; с.23 - 42].

Важливим елементом державного регулювання розвитку регіонального ПК, який сприятиме встановленню раціональних відтворювальних пропорцій міжгалузевому характеру, формуванню перспективних шляхів інтенсифікації виробництва та підвищенню ефективності функціонування ПК, а також максимальному задоволенню соціальних потреб, є стратегічне планування.

В основі економічних відносин на рівні регіону є розподіл всієї продукції на три групи:

- продукція, необхідна для забезпечення повсякденних потреб населення і стійкої роботи підприємств;

- продукція, яка залежно від певних умов може випускатися тільки в одному або декількох регіонах країни;

- продукція, випуск якої значно перевищує місцеві потреби і яка може реалізовуватися як в інші регіони країни, так і експортуватися.

Дослідимо, як можна трактувати поняття «регіон».

Представник новосибірської економічної школи Р.І. Шніпер значення поняття «регіон» розкриває таким чином: «регіон – самостійна економічна система» і виділяє чотири основні ознаки, що обґрунтовують даний підхід:

1. Регіон володіє прямими і зворотними зв'язками з єдиною економічною системою держави.

2. На рівні регіону здійснюються повні цикли відтворення трудових ресурсів, основних і оборотних фондів, грошового звернення, стосунків з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання продукції.

3. На рівні регіону відбувається взаємодія органів управління підприємств і об'єднань з органами місцевого управління на користь забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку регіону.

4. До компетенції регіону відноситься раціональне використання трудових ресурсів і природного комплексу відповідно до регіональної спеціалізації і участі регіону в територіальному розподілі праці [8; с. 17].

Е. Куклінськи розглядає регіони як складові

частини просторової економічної системи, де панують сили конкуренції. «Регіони, які завдяки своїй вищій конкурентоспроможності можуть привабити значну частку вітчизняного і зарубіжного ринку. Таким чином, регіони можна в принципі розглядати як острови інновацій і духу підприємництва в широкому контексті просторової мережі» [4; с.51].

На нашу думку, поняття «регіон» необхідно розглядати значно ширше, а саме як економічну категорію, яка описується такими характеристиками:

- регіон - невід'ємна частка економічної системи країни, яка пов'язана з нею складними і взаємозалежними стосунками, а також володіє власними трудовими, природними, економічними, фінансовими і іншими ресурсами;

- регіон - складна сукупність взаємин його економічних суб'єктів, що формує баланс ринкового попиту і пропозиції, а також сприяє максимізації соціально-економічного ефекту;

- регіон - самостійна екологічно-економічна система, в рамках якої реалізуються стосунки між людьми, що населяють її, з приводу території мешкання як найважливішого об'єкту, що забезпечує нормальні умови існування людини.

Узагальнюючи викладені вище підходи до визначення аналізованого поняття можна стверджувати, що під регіоном прийнято розуміти цілісну економічну систему зі своїми структурою, функціями, зв'язками із зовнішньою середою, історією, культурою, умовами життя населення. Ця система характеризується: високою розмірністю; великою кількістю взаємозв'язаних підсистем різних типів з локальними цілями; багаторівневою організацією управління; ієрархічністю структури; значним запізнюванням координуючих дій при високій динамічності елементів; неповною визначеністю станів її окремих елементів.

До першочергових проблем вдосконалення регіонального розвитку можна віднести такі:

- підвищення ефективності управління людськими та іншими ресурсними потенціалами регіону;

- забезпечення економічного взаємозв'язку, збалансованості і реалізації місцевих, регіональних і загальнодержавних соціально-економічних інтересів;

- формування інфраструктури регіональних ринків;

- обґрунтування інвестиційної політики регіонального розвитку;

- забезпечення на регіональному рівні рівних умов функціонування підприємств всіх форм власності;

- вирішення екологічних проблем.

Недооцінка регіонального чинника в розвитку може призвести до виникнення регіональних диспропорцій, здатних вплинути на загальноекономічну, соціальну і політичну ситуацію в дер-

жаві.

Оскільки продовольча безпека є складовою економічної безпеки, - представимо структуру системи продовольчої безпеки регіону.

Розглянемо рис.1, на якому схематично представлена авторська точка зору на систему продовольчої безпеки регіону та її зв'язки.

Рис. 1. Система продовольчої безпеки регіону та її зв'язки

Будь яка країна виділяє продовольчий комплекс як один з пріоритетних напрямів розвитку, як головну передумову забезпечення стійкості соціально-економічного положення та динамічного зростання.

Головна мета державного регулювання в сучасних умовах - стійкість соціально-економічного розвитку, досягнення економічної і продовольчої безпеки, що забезпечуються на основі структурних перетворень і оптимізації темпів розвитку галузей групи А, оскільки диспропорції їх розвитку були одним з головних чинників кризи в економіці при започаткуванні ринкових реформ.

Стійкий економічний розвиток продовольчого комплексу не обмежується тільки стабілізацією виробництва, охоплюючи фінансову, фінансово-кредитну, інвестиційну, управлінську, соціальну і інші сфери.

Враховуючи, що ринковий механізм майже не діє в інноваційному процесі, особливо в науці, то виникає необхідність державного регулювання в таких сферах, як соціальна орієнтація розвитку, науки, екології. Стійкою буде тільки така соціально-економічна система, в основі якої лежить ринковий механізм господарювання, а державне регулювання виступає як соціальний обмежувач, модифікатор даних механізмів і додаткового джерела стимулювання стійкого розвитку [6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи результати проведеного дослідження та викладення теоретичного матеріалу можна зробити наступні висновки, що внутрішній аудит являє собою основну інформаційну базу управління, знаряддя контролю за станом об'єктів управління, спосіб об'єктивної оцінки результатів господарювання.

Як зовнішній аудит, так і внутрішній може охоплювати перевірку фінансової звітності, дотримання процедур та норм, оцінку характеру діяльності.

Вивчаючи питання внутрішнього аудиту, він

не має обов'язкового характеру, однак використання результатів внутрішнього аудитора і взаємодія з ним можуть бути дуже корисними для проведення зовнішнього аудиту.

Проведений якісний та ефективний внутрішній аудит підприємств є головною умовою підвищення складності процесів управління, обумовлених розділенням функцій володіння і управління підприємством, сталого функціонування та успішного розвитку підприємств в умовах швидко мінливого зовнішнього конкурентного середовища.

Створити необхідну пропорційність розвитку всіх сфер галузей, що має забезпечити стійкість їх функціонування можна лише за допомогою проведення внутрішнього аудиту підприємств – учасників проекту, організації додаткових інституційних утворень, одним з яких може бути служба моніторингу стану продовольчої безпеки в регіоні.

Стабільне продовольче самозабезпечення регіону, що досягається на основі стійкого функціонування його АПК необхідно розглядати спочатку як соціально-економічну систему, що вимагає дотримання певних умов для свого розвитку. У зв'язку з цим, вивчення проблеми продовольчої безпеки має бути зорієнтовано на вирішення таких завдань:

- наукового обґрунтування політики виробництва якісного, але дешевого продовольства;
- курсу на самозабезпечення регіону продовольством і продовольчою сировиною для переробної промисловості;
- оптимізації територіальної організації і розміщення виробничих сил в АПК із створенням перспектив для кластеризації;
- стандартизації і розвитку методів зберігання і транспортування продукції АПК;
- узгодження і координації розвитку АПК з розвитком виробництва паливно-енергетичних

ресурсів і мінеральних добрив;

- впровадження досягнень науково-технічного прогресу, якості і наукоємності продукції АПК, впровадження високоурожайних сортів, боротьби з шкідниками і втратами;

- орієнтації на диференційовані потреби в продовольстві (дитяче, лікувальне харчування).

Слід відзначити, що продукцією сільського господарства, в нормальних, не кризових умовах, користується близько 90 галузей, а само воно

використовує товари і послуги майже 80 галузей економіки, що виробляються в країні.

Сільськогосподарську галузь можна вважати за базову галузь економіки, оскільки вона вирішує головну соціальну задачу - вирішення проблеми харчування людини, є підґрунтям найважливішої системи продовольчої безпеки країни, поставляючи, в той же час, в інші галузі і сфери діяльності фінансові, трудові і матеріальні ресурси.

Список використаної літератури:

1. Акентьева О. Б., Хомич О. І. Концептуальні питання проведення якісного внутрішнього аудиту на підприємствах./ Акентьева О. Б. [Електронний ресурс] доступно з <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=8496>

2. Егорова-Гудкова Т. І. Вдосконалення системи моніторингу на принципах самоорганізації як умова забезпечення продовольчої безпеки / Т. І. Егорова-Гудкова, Н. С. Морозюк // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2012. — № 11(182). Ч. 2. — С. 285–291.

3. Морозюк Н. С. Продовольственная безопасность и её мониторинг в системе экономической безопасности государства / Н. С. Морозюк. — В кн.: Экономическая безопасность: новая парадигма формирования и обеспечения : [монография] ; под ред. Э. М. Сороко, И. А. Белоусовой, Т. И. Егоровой-Гудковой. — Одесса: изд-во Института креативных технологий, 2011. — С. 488–499.

4. Куклински Э. Региональное развитие - начало поворотного этапа / Э. Куклински // Региональное развитие и сотрудничество. — 1997. — Вип. 4. — С. 49–62.

5. Лушпаев С. О. Деякі аспекти поняття продовольчої безпеки України / С. О. Лушпаев // Часопис Київського університету права. — 2011. — № 2. — С. 211–214.

6. Прущак, О. Умовля і цілі устійного розвитку продовольств-венного комплекса региона / О. Прущак // АПК: економіка, управле-ние.-2003.-№12.-С.65- 69.

7. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : [монографія] / [Козаченко Г. В., Ляшенко О. М., Погорелов Ю. С. та ін.].— Луганськ: Елтон-2, 2010. — 282 с.

8. Шнипер, Р. И. Регион: экономические методы управления / Р. И. Шнипер ; под. ред. Д. М. Казакевич. — Новосибирск : Наука, 1991. — 320 с.

9. Экономическая безопасность: новая парадигма формирования и обеспечения : [монография] / [под ред. Э. М. Сороко, И. А. Белоусовой, Т. И. Егоровой-Гудковой]. — Одесса: ИКТ, 2011. — 544 с.

Морозюк Н.С. Особенности организации внутреннего аудита продовольственной безопасности региона в экономической системе государства

Освещается исследование отдельных вопросов проведения внутреннего аудита. Определяется сущность продовольственной безопасности региона в системе экономической безопасности государства. Обосновывается составляющие продовольственной безопасности регионов в системе государства.

Ключевые слова: *внутренний аудит, аудиторский риск, состояние продовольственной безопасности, регион, экологически-экономическая система, мониторинг, инфраструктура, экономический рост.*

Morozyuk N. Features of the internal audit of food security in the region of economic system state

The study of the specific issues of internal auditing is highlighted. Defined the essence of food security of the region in the system of economic security of the state. Components of food security of the regions in the system of the state are substantiated.

Keywords: *internal audit, audit risk, food security, region, eco - economic system, monitoring, infrastructure, and economic growth.*

Дата надходження до редакції: 08.05.2014 р.

Рецензент: д.е.н., професор Соколов М.О.